

## Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ (ΠΟΠΟΒΙΤΣ) ΤΟΥ ΝΕΟΥ

ὑπὸ τοῦ Jean-Louis Palierne

\* \* \*

Τὸ παρὸν κείμενον ἐδημοσιεύθη, ἐν παραρτήματι καὶ ἄνευ τίτλου, εἰς τὸ βιβλίον: Père JUSTIN POPOVITCH, *Philosophie Orthodoxe de la Vérité, Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, tome 5, traduit du serbe par Jean-Louis Palierne, éd. «L'Age d'Homme», Lausanne 1997, σ. 457-464. Μετεφράσθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Νικοδήμου Μπαρούση καί, λόγω τῆς ἐπισήμου πλέον ἀνακηρύξεως τῆς ἀγιότητος τοῦ Σέρβου ἱερομονάχου Ἰουστίνου (Πόποβιτς), ἀντὶ τῆς προσφωνήσεως: «πατὴρ Ἰουστίνος» ἀναφέρεται αὐτὸς ὡς: «ἅγιος Ἰουστίνος».

\* \* \*

«Ἡ ὑπερτάτη ἀξία, τὸ ὑπέρτατον κριτήριον εἶναι ὁ Θεάνθρωπος. Αὐτὸς εἶναι ἡ Ἀλήθεια, ἡ Ὁδὸς καὶ ἡ Ζωή, ὁ μοναδικὸς φίλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποκλειστικὸς ὁδηγὸς του πρὸς τὴν σωτηρίαν», λέγει καὶ ἐπαναλαμβάνει συνεχῶς ὁ ἅγιος Ἰουστίνος. «Ὁ Θεάνθρωπος, Αὐτὸς ὁποῦ ἀνοίγει εἰς ἡμᾶς μίαν ὁδόν, μίαν ὁδὸν διαφορετικὴν ἐκείνης ὁποῦ μᾶς προσφέρει ὅ,τιδήποτε θέλει νὰ παρουσιάζεται ὡς θρησκευμα, ὡς ἐπιστήμη ἢ ὡς φιλοσοφία. Ἡ ὁδὸς τοῦ Θεανθρώπου εἶναι κάτι πολὺ περισσότερον μιᾶς διδασκαλίας, εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ Ἀλήθεια, εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ πρόσωπον τοῦ Θεανθρώπου, ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος προσφέρει εἰς ἡμᾶς τὴν δυνατότητα ἐνσωματώσεως ἡμῶν εἰς Αὐτόν, καὶ ὀργανικῆς ἐντάξεως ἡμῶν εἰς τὸ ἰδικόν Του Σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀφήκεν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Ἐκκλησίας».

Πολλοὶ ἀναγνώσται τῶν ἔργων τοῦ ὁσίου Ἰουστίνου ἔχουν ἐντυπωσιασθῆ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν του, τὴν ἐπαναληπτικὴν καὶ ἀνανεωτικὴν συγχρόνως, μίαν γλῶσσαν ὁποῦ χρησιμοποιεῖ συχνῶς τύπους καὶ μορ-

φές ασυνήθεις, ένα είδος νεολογισμῶν. Μεταξὺ τῶν λέξεων αὐτῶν, τόσον χαρακτηριστικῶν τοῦ λεξιλογίου καὶ τοῦ ὕφους τοῦ ὁσίου Ἰουστίνου, ὑπάρχουν δύο, ὅπου διαδραματίζουν καθοριστικὸν ρόλον εἰς τὸ σύνολον τῶν ἔργων του καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σκέψεώς του. Εἶναι οἱ ὄροι «λογικότης» καὶ «Θεάνθρωπος». Ὁ πρῶτος ὄρος εἶναι μία λέξις, ἡ ὅποια εἰσάγεται διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἀπαντᾶται μὲν εἰς τοὺς παλαιότερους Πατέρας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου – χρησιμοποιουμένη ἰδιαιτέρως συχνῶς καὶ συστηματικῶς – προσλαμβάνει τὴν ὅλως κεντρικὴν καὶ ἐκφραστικὴν θέσιν τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως.

Δὲν εἶναι τυχαῖον ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ ὄροι ἔχουν μίαν κεντρικὴν ἀποστολὴν εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ ὁσίου Ἰουστίνου, ὑφαίνοντες τὸ νῆμα τοῦ ἔργου καὶ τῆς ζωῆς του ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν. Ἐὰν ἐνεπνεύσθη τὸν ἕνα ὄρον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν ἄλλον, τὸν ὑπάρχοντα, θέσιν κεντρικὴν, ἔκαμε τοῦτο ἐπειδὴ τοῦ παρεῖχον τὴν δυνατότητα νὰ παρουσιάσῃ, νὰ δείξῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι ἡ Χριστιανικὴ πίστις, ἡ πίστις τῶν ἁγίων Πατέρων, ἔχει ὅλην τὴν δυνατότητα νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὶς ἀνάγκας, εἰς τὰ ἐρωτήματα καὶ τὶς ἀνησυχίες τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς μας, καὶ νὰ προσφέρῃ τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν φαντασμάτων καὶ τῆς αὐταπάτης, πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀπαισίων αὐτῶν τεράτων τοῦ ψεύδους, τῶν τρομερῶν αὐτῶν ἐφιαλτῶν τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων.

Ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς λογικότητος τοῦ σύμπαντος, ὁ ἅγιος Ἰουστίνος θέλει νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅτι ὀλόκληρος ἡ Δημιουργία εἶχε συλληφθῆ ἐν τῇ Μεγάλῃ Βουλῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐντὸς τοῦ προαιωνίου σχεδίου Αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἀνακεφαλαιωθῇ αὐτὴ ἐν τῷ Προσώπῳ τοῦ Λόγου, καὶ ὅπως ὁ Θεάνθρωπος, συνάπτων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ τῆς θείας, δείξῃ, παρουσιάσῃ ζῶσαν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν ἀρχικὴν προοπτικὴν, τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθείσης φύσεως ἡμῶν. Ἡ ἁμαρτία τῶν προπατόρων ἡμῶν, τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας, καίτοι κατέρριψεν αὐτὸ τὸ ἀρχικὸν μεγαλεῖον τῆς ἡμετέρας φύσεως, καίτοι κατώρθωσεν νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὸ θεῖον σχέδιον, ἐν τούτοις δὲν ἠμπόρεσε νὰ διασπάσῃ τὴν συνέχειαν αὐτοῦ. Ὅμιλῶν περὶ τοῦ Θεανθρώπου, ὑπενθυμίζων τὴν λογικότητα τῆς Δημιουργίας, ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἔχει τὸν ἰδικόν του τρόπον ἐκφράσεως τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνας.

Ὁ ὁσῖος Ἰουστίνος δὲν εἶναι κυρίως ἕνας ἀκαδημαϊκὸς θεολόγος, ἕνας εἰδήμων τῶν ἀρχαίων κειμένων ἢ ἕνας πολυμαθὴς δεινὸς συζητη-

τής. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος εἶναι βαθύτατα ἕνας ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἔργον του εἶναι ἡ διακήρυξις, ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς συγχρόνους του. Τοὺς ὁμιλεῖ ἐναγωνίως διὰ τὴν ἀκαταστασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς βυθίζει ἡ πικρὰ ἐμπειρία τῆς ἐπαναλαμβανόμενης ἀποτυχίας, διὰ τὴν δουλοπρέπειαν εἰς τὴν ὁποίαν κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπον οἱ ἰδεολογίες καὶ οἱ αὐτοκρατορίες, οἱ εἰδωλολατρίες καὶ οἱ ψευδοεπιστημονισμοί, ἐπικρίνων πάντοτε δριμύτατα τὴν παράλογον ἀπαίτησιν τοῦ Οὐμανισμοῦ νὰ ἐρμηνεύη τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκρινεν ἀναγκαῖον νὰ παρουσιάσῃ δι' ἑνὸς τόσον προσωπικοῦ ὕφους τὴν παραδοσιακὴν πίστιν, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ προκαλέσῃ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἀπωθήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν διαστροφὴν τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία προσφέρεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Οὐμανισμοῦ ὡς προφανῆς καὶ δικαιολογημένη. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ Οὐμανισμός, περὶ τοῦ οὐοίου καυχᾶται ἡ ἐποχὴ μας (ἂς ἰδοῦμε πόσας ἀνταπάτας δύναται σήμερον νὰ καλύψῃ ἡ οὐμανιστικὴ ἔννοια τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων), εἶναι ὁ ἀντίπους τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ Θεανθρώπου, εἶναι ἡ προβολὴ ἑνὸς παγκοσμίου εἰδώλου, συντεθειμένου μετὰ τοιαύτης ἀπάτης, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὑποδουλώσῃ ἡμᾶς μετ' εὐκολίας.

Ἀσφαλῶς, ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου ἀπόδοσις τοιούτων χαρακτηρισμῶν εἰς τὸν Οὐμανισμόν, δυσαρεστῆ ἕνα μέρος τῆς συγχρόνου κοινωνίας, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Οὐμανισμός εἶναι ἕνα σύμβολον, ὅπου ἐκφράζει τὴν ἀνωτερότητα τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ ἔναντι ὅλων τῶν προγενεστέρων.

Σήμερον θέλουν, ἐν ὀνόματι τοῦ Οὐμανισμοῦ, νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ παρὸν διὰ τοῦ παρελθόντος, τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ζώου καὶ τὸ ζῶον διὰ τῆς ὕλης, τὴν θρησκείαν διὰ τῆς κοινωνίας καὶ τὴν κοινωνίαν διὰ τῆς οἰκονομίας, τὶς ἀξίες διὰ τοῦ συμφέροντος, τὴν ἠθικὴν ζωὴν διὰ τῶν ἐνστικτων, τὴν ζωὴν τῶν ὠρίμων διὰ τῆς παιδικότητος, καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἔτσι, ἀπορροφοῦν τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι καὶ τῆς ἐγκοσμιότητος, ἐλαχιστοποιοῦν τὸ ἱερόν εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς προσωπικῆς εὐαισθησίας, καὶ τὴν ποιμαντικὴν εἰς τὴν διοικητικὴν διεκπεραίωσιν καὶ ἐξάσκησιν τοῦ καθήκοντος.

Ἡ ἀπαράδεκτος ἀπαίτησις τοῦ Οὐμανισμοῦ εἶναι νὰ ἐντάξῃ ἡμᾶς ἐντὸς ἑνὸς ἀπολύτου καὶ προκαθορισμένου ἀναπτυξιακοῦ προγράμμα-

τος, ἑνὸς παγκοσμίου κανόνος παρέχοντος τὴν δυνατότητα ἑρμηνείας ὅλων τῶν ἀναζητήσεων τοῦ παρελθόντος – πρὸ πάντων τοῦ Χριστιανισμοῦ – ὡς ἀπλῶν σταθμῶν εἰς τὴν πορείαν τῆς σταδιακῆς ἐξελίξεως. Ἔτσι, ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ διαμορφωθῆ μία κοινὴ δογματικὴ διδασκαλία, τείνουσα νὰ καταστῆ μοναδικὸς τρόπος σκέψεως εἰς τὴν Δύσιν, καὶ φιλοδοξοῦσα νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐφ' ὅλης τῆς γῆς, ἐμφανιζομένη ὡς κανὼν τῆς παγκοσμίου προόδου, ὡς ἕνας δογματικὸς Οὐμανισμὸς, ὡς χειραφέτησις ὀδηγοῦσα μὲν εἰς τὴν λήθην τῶν «μεσαιωνικῶν προλήψεων», ἀνοίγουσα δὲ ἐπὶ τέλος τὴν ὁδὸν τῆς ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Παρουσιάζοντες μάλιστα τὴν θρησκείαν, ἰδιαιτέρως εἰς τὰ σχολεῖα, ὡς μίαν σύνθεσιν πρὸς ἀπλὴ κατανάλωσιν, ἐργάζονται διὰ τὴν παρουσίαν αὐτῆς ὡς εἶδος ξεπερασμένου. Ἐμποδίζουν πλέον τὴν κυκλοφορίαν βιβλίων, τὰ ὅποια δὲν παρουσιάζουν τὴν θρησκείαν ὡς ἀντικείμενον πολυσυζητημένον, ξεπερασμένον, μουσειακόν. Ἐνσπείρουν παγκοσμίως τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν ὑποψίαν διὰ τὴν θρησκείαν. Ἡ πίστις ἐξορίζεται εἰς τὴν τάξιν, εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ἢ ἀποκάλυψις εἶναι ἄχρηστος ὡς μὴ ἐμπορεύσιμος, καὶ ἡ λειτουργικὴ τάξις, τὸ λειτουργικὸν τυπικόν, εἶναι, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Οὐμανισμοῦ, κάτι τὸ «λαογραφικόν», ἕνα σύνολον λατρευτικῶν ἐθίμων τῶν ἀφελῶν θρησκολήπτων ἀνθρώπων.

Ἐνώπιον τῆς προβαλλομένης αὐταρκείας, ὁ ὅσιος Ἰουστίνος κατ' ἐπανάληψιν ὑπενθυμίζει τὴν ριζικὴν ἀποτυχίαν τοῦ Οὐμανισμοῦ, τὴν ὀριστικὴν ἀδυναμίαν πάσης ἰδεολογίας εἰς τὴν μάχην κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Διαβόλου. Εἰς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Οὐμανισμοῦ ἀντιπαραθέτει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεανθρώπου, ἀποδεικνύων ἀκαταπαύστως τὴν πλήρη ἰδεολογικὴν ἀντίθεσιν τοῦ Οὐμανισμοῦ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν. Αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀνθρωπισμὸς μὲ κέντρον τὸν ὑπεράνθρωπον, ὁ ὅποιος ματαιῶς προσπαθεῖ νὰ ἀντιταχθῆ, νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι, ὁ ἅγιος Ἰουστίνος καταγγέλλει σταθερῶς τὰ δελεάσματα καὶ τὶς ἀπᾶτες τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ Οὐμανισμοῦ, τοῦ θεωροῦντος τὸν ἄνθρωπον ὡς τὸ μέτρον πάσης ἀξίας, ἐνῶ δὲν παύει ἐπαναλαμβάνων σταθερῶς ὅτι «μέτρον πάντων» εἶναι ὁ Θεάνθρωπος.

Ἄν ἡ σκέψις τοῦ ὀσίου Ἰουστίνου παρουσιάζῃ κάποιαν πρωτοτυπίαν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀρνητικὴν του στάσιν ἐναντι τοῦ Οὐμανισμοῦ. Ἐν τούτοις, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἅγιος Ἰουστίνος μέ-

νει πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἀπολύτως πιστὸς εἰς τὴν ἀϋθεντικὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, γεγονὸς ὅπου φαίνεται ἤδη ὡς ὀλοκληρωτικὴ ρῆξις μεθ' ὅλων τῶν προσπαθειῶν ἀναπροσαρμογῆς καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ περὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τόσον συνήθους ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ὑπογραμμίζων ἀκαταπαύστως τὴν παραδοξότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴν κλῆσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Σώματος τοῦ Θεανθρώπου, δηλαδὴ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπενθυμίζων τὴν λογικότητα ἡμῶν, ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος ἀποδεικνύεται πιστὸς διάδοχος τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τῶν Καππαδοκῶν πατέρων, καθὼς καὶ ὅλης τῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους, ἐκ θείας προνοίας, κατέστησεν ἐπικαίρους διὰ τὴν ἐποχὴν μας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς προσφέρει τὰ μέσα πρὸς ἀπώθησιν καὶ πλήρη μάκρυνσιν ἀφ' ἡμῶν τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς πλάνης τῆς Δύσεως.

Ἐπομένως, ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ὅσιος Ἰουστῖνος χρησιμοποιεῖ τοὺς ἁγίους Πατέρας εἶναι, τρόπον τινά, ἰδιαίτερος καὶ ἀποκαλυπτικός: χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς διὰ νὰ τοῦ διδάξουν ἐν τῇ προσευχῇ τὴν ἐμπνευσμένην αὐτῶν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἰδιαίτερον χάρισμα αὐτῶν. Πολλάκις εἰς τὰ κείμενά του διατρέχει – δίχως νὰ διατυπώνη τοῦτο σαφῶς – κάποιες λεπτομέρειες ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Πατερικῶν κειμένων, διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν κεντρικὴν αὐτῶν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπαναλαμβάνων κατ' ἐξακολουθήσιν ὁδηγεῖται εἰς ἐμβάθυνσιν ἐπὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ νοήματος αὐτῆς. Ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος μετέφραζεν ἐκ τῶν ἔσω τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀληθῆ ἐξομοίωσιν τῆς ἰδικῆς του σκέψεως πρὸς τὴν παράδοσιν αὐτήν.

Ἐπωφελεῖτο πάντοτε τοὺς ἁγίους Πατέρας, διότι εὔρισκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδίαν καὶ μοναδικὴν ἔκφρασιν τῆς Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτόν, ἡ σκέψις τῶν ἁγίων Πατέρων εἶναι πάντοτε ὑλικὸν διαχρονικόν, εἶναι διεργασία τῶν πηγῶν μετὰ τῶν ἐκάστοτε τρεχόντων πνευματικῶν ρευμάτων, τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν δυσχερειῶν, τῶν διαφοροποιήσεων καὶ τῶν διαμορφώσεων, τῶν διαφόρων σχολῶν καὶ τῶν ἐπὶ μέρους παραδόσεων. Ἡ διδασκαλία του ἀρχίζε πάντοτε διὰ τῆς φράσεως: «Οὗτος ὁ Ἅγιος διδάσκει ἡμᾶς ὅτι...», ἔκφρασις ἐπαναλαμβανομένη συχνῶς μετὰ τινος ἰδιαιτερότητος διὰ τὴν ἀγιότητα ἐκάστου Πατρὸς καὶ τὴν θέσιν, τὴν ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν ἢ θεία Πρόνοια χάριν τῆς

Ἐκκλησίας. Ἡ ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκομένη ἀλήθεια, μεταφερθεῖσα εἰς ἡμᾶς πρὸς βίωσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῆς σωτηρίας, ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ὡς καρπὸς μακρᾶς ἀσκήσεως. Δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἢ δὲ οἰκοδόμησις ἐνὸς συστήματος οὐδεμίαν βοήθειαν ἢ χρήσιμον κριτικὴν δύναται νὰ προσφέρῃ.

Ὁ ὄσιος Ἰουστῖνος σπανίως διατυπώνει τὶς ἐπιφυλάξεις του περὶ τῆς ἀκαδημαϊκῆς θεολογίας, περὶ τῶν ἀναλυτικῶν μεθόδων αὐτῆς, περὶ τῆς ἐρεῦνης τῶν «σοφῶν» ἐπὶ τοῦ νοήματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἢ περὶ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἀρκεῖται εἰς τὴν εἰρηνικὴν ἐπαναβεβαίωσιν τῆς πλέον καταπληκτικῆς ἀληθείας, ὅπου μετελαμπαδεύθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας: «Ὁ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα Θεὸν τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάσῃται». Γεγονὸς ὅπου τοῦ ἐπιτρέπει νὰ παρουσιάσῃ ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς εἶναι ἡ ἀνακεφαλαίωσις ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε καθ' ἓνα ἐξ ἡμῶν, μεθ' ὅλης τῆς κτίσεως, δύναται νὰ φανερώσῃ ὀλόκληρον τὴν ἔκφρασιν τῆς «λογικότητος». Ἔτσι, ὁ Θεάνθρωπος ἀποκαλύπτεται ὡς τὸ ἀνεπίγνωστον ἀντικείμενον ὅλων τῶν ἐμπνεύσεων, Αὐτὸς ὅπου εἶναι ὁ μόνος δυνάμενος νὰ προσφέρῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἰκανότητα ἀπωθήσεως ἅπαξ διὰ παντός, ὅλων τῶν φαινομενικῶν καὶ ἐπιπλάστων ὑπηρεσιῶν τοῦ ὑπερανθρώπου.

Εἶναι καὶ τοῦτο καρπὸς μιᾶς μακροχρονίου πορείας. Ἀπὸ τοῦ 1920 τότε ἱερομόναχος Ἰουστῖνος ἐνετάχθη εἰς τὴν ἀσκητικοθεολογικὴν σχολὴν τοῦ ἁγίου Μακαρίου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀφιέρωσεν τὴν διδακτορικὴν του διατριβήν. Εἰς τοῦτο τὸ σύγγραμμά του διαπιστοῦται ἡ μέριμνά του πρὸς σύνδεσιν τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως (βιουμένης ὡς θεολογικοῦ ἐμπλουτισμοῦ τοῦ προσώπου) μετὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ ἱερά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὡς συνεργίας τῆς ἐσωτερικῆς προσευχῆς μετὰ τῆς παραδεδομένης ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁμολογιακῆς δογματικῆς παραδόσεως.

Ἔτσι, ὁ ὄσιος Ἰουστῖνος δύναται νὰ συνδέσῃ τοὺς δογματικοὺς ὅρους πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ πνευματικοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ὁποίου καθ' ἓνα ἐξ ἡμῶν εἶναι προσκεκλημένος νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἴσταται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἀπρόσωπον χαρακτῆρα τῆς ψυχολογικῆς ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων, διὰ τοῦ ὁποίου σήμερον κάποιοι ἐξ ἡμῶν προσδοκοῦν τὴν ἐπίτευξιν τῆς βελτιώσεως ἑαυτῶν. Ἡ ἀυθεντία τῶν ψευδοδιδασκάλων τῆς ψυχολογικῆς ἰσορ-

ροπίας είναι τόσον ἐφήμερος, ὅσον περισσότερον ἰσχυρίζεται αὐτὴ ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τῆς παγκοσμίου γνώσεως, τὴν ὁποίαν τοποθετεῖ ὑπεράνω, κατ' αὐτούς, τῆς ἀγνωσίας ἡμῶν, τὴν ὁποίαν καλούμεθα ὑπ' αὐτῶν νὰ βιώσωμεν ἐνοχικῶς. Πρόκειται ἀκριβῶς περὶ ἐνὸς ἰσχυροῦ πειρασμοῦ, προσπαθοῦντος νὰ ζωογονήσῃ τὶς πηγές τῆς πνευματικῆς ζωῆς πρὸς δειλασμόν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως, μόνον ὁ Θεάνθρωπος δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ ἀληθῶς τὴν εἰκόνα Αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν, καὶ νὰ κορέσῃ τὴν δίψαν ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων – ἰδιαίτερος μάλιστα τῆς θείας Εὐχαριστίας – ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς συμμετοχῆς ἡμῶν εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν ἀγίων ἀρετῶν – πρώτη τῶν ὁποίων εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν Θεάνθρωπον, τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Δι' ἡμᾶς, τοὺς δυτικοπλήκτους τοῦ 20οῦ αἰῶνος, τὸ προσκλητήριον τοῦ ὁσίου Ἰουστίνου εἶναι μία ἀληθῆς μεθοδολογικὴ ἀνατροπὴ. Πρέπει μᾶλλον νὰ ὁμιλήσωμε περὶ μιᾶς γνωσιολογικῆς ἀνατροπῆς, ἐφ' ὅσον ἡ σωτηρία τῆς γνωσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπενδύεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀγίου Πατρὸς κεφαλαιώδη σημασίαν, ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν σημασίαν ὅπου ἔχει εἰς τὴν βαθεῖαν σκέψιν τοῦ ἀγίου Συμεὼν Θεολόγου: «Ἡ γνῶσις οὐκ ἔστι τό φῶς, ἀλλὰ τό φῶς ἡ γνῶσις ὑπάρχει». Ὀλόκληρος ἡ σύγχρονος δυτικὴ γνωσιολογία ἔχει ἀκριβῶς κατεύθυνσιν ἀντίθετον. Ἡ ἀληθῆς μεθοδολογικὴ ἀνατροπὴ εἶναι ἐκείνη ὅπου ἀπέκτησεν ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἔκτιζε τὸν πύργον τῆς Βαβέλ, τὸν δυτικὸν ὀρθολογισμόν, ὃχι μόνον ἐκείνον τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ πολλῶν αἰώνων πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συντονισμένων ἐπιχειρήσεων πρὸς ἐκρίζωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τῆς Δύσεως, τὸν μέγαν πειρασμόν τοῦ Ὑπερανθρώπου.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀγίου Ἰουστίνου, ἡ οὐσιαστικὴ συνεισφορὰ αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν τῆς πνευματικῆς ἀσθενείας τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, προχωρεῖ περισσότερον. Ἄν, εἰς ὀλόκληρον τὸ συγγραφικόν του ἔργον, γίνεται συνεχῶς ἐπίκλησις τοῦ Θεανθρώπου, τοῦτο γίνεται διὰ νὰ ὑπογραμμισθῇ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, καὶ εἰς πείσμα αὐτῆς, ὅτι ἡ Θεανθρωπότης εἶναι τὸ μέτρον καὶ τὸ κριτήριον ὅλων τῶν ἀξιῶν, καὶ ὅτι ὁ Θεάνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ὁ αὐθεντικὸς ἄνθρωπος, εἶναι ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον εἶναι κεκλημένος: εἰς τὴν θέωσιν τοῦ προσώπου του διὰ τῆς ὀλοκληρώσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ὁποία εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Σῶμα τοῦ Θεανθρώπου.

Ἔτσι, τὸ ἔργον τοῦ ὁσίου Ἰουστίνου παρουσιάζει μίαν συνεχή περιφρόνησιν ὄλων τῶν πειρασμῶν μειώσεως τῆς θεανθρωπίνης ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου ἔναντι τῶν ἀπαιτήσεων μιᾶς ιδεολογίας. Μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι, εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου, ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πλησίον, ὁ πλησιέστερος πλησίον τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς τὸν ὁποῖον κυρίως καὶ ἰδιαιτέρως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος. Εἶναι ἡ πλέον ἐκπληκτικὴ διαβεβαίωσις τοῦ Εὐαγγελίου, ἐμπρὸς εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ πειρασμοὶ τοῦ μοντερνισμοῦ καὶ τῆς ἐκκοσμικεύσεως τῆς Ἐκκλησίας καταντοῦν εἰς ἀδύναμα ιδεολογήματα, ἀνίκανα νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς ἐπαναστάτας. Τὰ ιδεολογήματα αὐτὰ προσπαθοῦν νὰ ἀδειάσουν, νὰ κενώσουν τὸν Χριστιανισμὸν ἐξ ὄλων τῶν θαυμαστῶν καὶ ὑπερφυσικῶν του στοιχείων, ἐκείνων ὅπου φαίνονται ἀπίθανα εἰς τοὺς πολλούς, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸν καταστήσουν ἀποδεκτὸν εἰς τὴν διεφθαρμένην κοινωνίαν μας.

Ἐπὶ τῆς παραβολῆς ταύτης τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου, στηρίζονται ὅλες οἱ σύγχρονες ἐρμηνευτικὲς ἀπόπειρες, οἱ ὁποῖες δὲν γνωρίζουν πῶς νὰ ἐξηγήσουν διατί ὁ Κύριος παρουσιάζει τὸν Καλὸν Σαμαρείτην – προφανῶς τὸν ἑαυτὸν Του – ὡς τὸν πλησίον ὅπου ἀγαπᾷ τὸν ὑπὸ τῶν ληστῶν τραυματισθέντα ἄνθρωπον, καίτοι, ὡς γνωστόν, ἡ πρόθεσις εἶναι ἡ ἡμετέρα διδασκαλία πρὸς μίμησιν τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου, τοῦ εὐεργετοῦντος τὸν πλησίον αὐτοῦ.

Διὰ τὸν ὁσιον Ἰουστίνον, ἡ χριστιανικὴ ὁδός, ἡ ὁδὸς τοῦ Θεανθρώπου, εὐρίσκεται ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος ἐκείνης τοῦ Οὐμανισμοῦ. Ἡ ἀρχή, βάσει τῆς ὁποίας «μέτρον πάντων εἶναι ὁ ἄνθρωπος», φανερῶναι εἰς τὴν πραγματικότητα ὅτι «μέτρον πάντων εἶναι ἡ ἁμαρτία», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι «μέτρον πάντων εἶναι ὁ Διάβολος». Τίποτε δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι περισσότερον ξένον εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀλλοιώσεως – μιᾶς ἀλλοιώσεως ἤδη παλαιᾶς διὰ τὴν Δύσιν – εἰς τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν, ἐπὶ τῆς φράσεως: «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον». Μιᾶς ἀλλοιώσεως ὅπου περιορίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄρτου μόνον εἰς τὸν ὑλικόν, καὶ σμικρύνει τὴν ἀποστολὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὴν κοινωνικὴν δραστηριότητα, διὰ νὰ καταλήξῃ ἡ τελικὴ αἴτησις: «Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», εἰς αἴτησιν ἀπλῆς ἠθικῆς βελτιώσεως, δηλαδὴ εἰς ἀπαλλαγὴν ἐξ ἐνὸς ἀφηρημένου κακοῦ. Ὁ καθημερινὸς ἀγὼν τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι ἔναντιον τῆς δυνάμε-



ως εκείνης, ή οποία προσεπάθησε νά επιβάλη ἐφ' ήμᾶς ἕνα καθοριστικόν δικαίωμα κατοχῆς· διὰ τοῦτο εἶναι ἀγῶν τρομερός καί προσωπικός.

Ἡ πνευματική ζωή προϋποθέτει τόν προσωπικόν αὐτόν ἀγῶνα, καί τοῦτο οὐδέποτε ἐλησμονήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐορταζούσης τοὺς ἀγίους ἀσκητὰς καί ψαλλούσης, ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς Τεσσαρακοστῆς, τὸν τελευταῖον στίχον τοῦ ρλ□' Ψαλμοῦ, τοῦ ἐξηγοῦντος πῶς οἱ βιασταὶ ἠμποροῦν νά κερδίσουν τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ ἀκαδημαϊκὸς θεολόγος, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀνάγνωσις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἡ ἐκκλησιαστικὴ παραγωγή, ὁ ἠθικισμὸς, σχηματίζουν ἐδῶ ἕνα ἀνυπόφορον ἀδιέξοδον ὅπου πρέπει ἀνυπερθέτως νά ὑπερβαθῆ.

Ὁ ὅσιος Ἰουστίνος ἀπορρίπτει τὶς ἰδεολογίες, ὅπου νομίζουν ὅτι ἐκσυγχρονίζουν τὸν Χριστιανισμόν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα τὸν παραμορφώνουν. Αὐτὲς εἶναι ἀπλῶς ἰδεολογίες τοῦ ὑπερανθρώπου, ὁ ὅποιος διατείνεται ὅτι ἠμπορεῖ νά βοηθήσῃ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἰδεολογιῶν ὁ ἅγιος Ἰουστίνος διεκήρυξεν, εἰς τὸ ἐναρκτήριον μάθημα τῆς ἔδρας τῆς Δογματικῆς θεολογίας, τὸ 1934, καί εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς Δογματικῆς του μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἐτῶν, ὅτι μόνον ὁ Θεάνθρωπος δύναται νά προσφέρῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν καί τὸ ὑπέριστα κριτήριον ὄλων τῶν πραγμάτων.

Οἱ ἰδεολογίες, οἱ ὅποιες ἀπὸ μακροῦ προσεπάθησαν νά ἐξομαλύνουν, νά ἐξουδετερώσουν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀλήθειαν τῆς Ὁρθοδοξίας, συσχηματίζουσαι αὐτὴν μετὰ τῶν ἀνορθόδοξων παραδόσεων, προσφάτως προέβησαν εἰς ἕνα ἀκόμη βῆμα· εἰς τὴν διαθησκευιακὴν σύνθεσιν. Ἡ σύνθεσις αὐτὴ ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξιν πολλῶν κλάδων τοῦ μοναδικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἀναμένεται ὁ ἐγκεντρισμὸς καί περισσοτέρων κεφαλῶν. Ἀλλ' «ὁ Κύριος ἐγγελάσεται διαλογισμοὺς ματαίους αὐτῶν». Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἀνοίγει εἰς ἡμᾶς ὁ Θεάνθρωπος, εἶναι ἄλλης κατηγορίας. Παρ' ὅτι ὁ ἀνθρωπισμὸς χρησιμοποιεῖ πλῆθος βιβλικῶν παραπομπῶν, διὰ νά ἐντάξῃ τὸν Χριστιανισμόν ἐντὸς τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, ὁ Θεάνθρωπος δὲν ἀφίεται νά ἐμβῆ εἰς τὴν σειρᾶν, μένει ἀνέντακτος.

Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀνοίγει, δὲν εἶναι ἀπλῶς μία διδασκαλία· εἶναι ἡ ὁδός τῆς ἰδίας τῆς πραγματικότητος τῆς ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας Θεανθρωπίνης ζωῆς. Πᾶσα ἐξομοίωσις καί πᾶσα σύγκρισις, πᾶσα συσχέτισις καί πᾶσα ἀναθεώρησις, παραμορφώνουν τὴν ἀδιαμφισβήτητον ἰδιαιτερότητα αὐτῆς, τὴν ριζικὴν πρωτοτυπίαν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἔ-

χει ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεανθρώπου. Εἰς τὴν ἀρχαιοστάτην καὶ ἀδιαφιλονίκητον διαπίστωση τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ: «Οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον», ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀπαντᾷ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι «τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον». Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος συχνῶς ἐνθυμεῖται τὴν φράσιν αὐτὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δογματικῆς. Ἀληθῶς, ὁ Θεάνθρωπος εἶναι ὁ μοναδικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος ἀνακαινιστὴς, ἐν μέσῳ τῶν κουραστικῶν ἐπαναλαμβανομένων ἰδεολογιῶν, θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων, κατ' οὐσίαν ποικιλομόρφων μετασχηματισμῶν τῆς ἀρχικῆς εἰδωλολατρίας.

Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς παντοτινῆς ἐπικαιρότητος τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεανθρώπου θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, εἰς τὴν ἐκμηδένησιν τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου τῆς σωτηρίας. Ἡ σύμπηξις κοινωνίας μεταξὺ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων θρησκείων εἶναι μέγα δεινόν, διότι «τίς συμφώνησις Χριστῶ πρὸς Βελί-αλ»;

Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεανθρώπου, ἐν τῇ ριζικῇ καινότητι αὐτοῦ, εἶναι ἐσφραγισμένον διὰ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μοναδικότητος. Τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ ἔφθασεν ἕως ἡμῶν διὰ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπου διδάσκεται ἡ γραπτὴ παράδοσις τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπιβεβαιουμένη διὰ τῆς προφορικῆς Παραδόσεως, διὰ τῆς Θεολογίας, διὰ τῆς θείας Λειτουργίας, διὰ τῶν ἱερῶν Κανόνων, διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων, διὰ τῶν ἁγίων Ἀσκητῶν καὶ τῶν ἁγίων Μαρτύρων καὶ τῶν θαυμάτων αὐτῶν. Ἡ παράδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχει τὴν ἐγγύησιν τῆς χαρισματικῆς συνεχείας ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου, τὴν ἀδιάσπαστον διαδοχὴν τῶν Ὁρθοδόξων ἐπισκόπων, τῶν ἀνανεούντων τὸ συνεχὲς θαῦμα τῆς Πεντηκοστῆς, ὡς ὑπογραμμίζει ὁ ὅσιος Ἰουστίνος εἰς τὸ ὑπόμνημά του περὶ τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, λέγων ἐν κατακλειδί:

«Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν πρόκλησιν: Θέλεις νὰ ἐνσωματωθῆς ἐν αὐτῇ;

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, καὶ μόνη Αὐτὴ δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἄρτον τὸν ἀληθῶς ἐπιούσιον, τὸν καθιστῶντα αὐτὸν ἀδελφὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, ζῶσα πάντοτε σταθερῶς – ἐντὸς τοῦ μεταβαλλομένου τούτου κόσμου – ὅτι ἀκριβῶς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν αὐτὴν νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ, δηλαδὴ τὴν μετοχὴν εἰς τὰ ἱερὰ Μυστήρια καὶ τὴν ἄ-

σκησιν τῶν ἁγίων ἀρετῶν, ἕως καὶ αὐτῶν τῶν πλέον ταπεινῶν ἐκδηλώσεων τῆς εὐσεβείας.

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, ἐπωμισμένη πάντοτε τὴν ἐντολὴν νὰ φανερώνη τὴν μορφήν τοῦ Θεανθρώπου, τοῦ μοναδικοῦ Φίλου τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλησιεστέρου ὅλων τῶν πλησίον αὐτοῦ.

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, διασώζουσα μετὰ ζήλου θαυμαστοῦ τὴν μαρτυρίαν καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων τῆς Θεολογίας καὶ τῆς θείας Οἰκονομίας.

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, τῶν εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων.

Ναί, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, διατηροῦσα ἀλώβητον τὴν θεανθρωπίνην ἰδιοπροσωπίαν Αὐτῆς ὑπὸ τὰς κακοζήλους ψιμυθίας τῶν φιλοφρονήσεων καὶ λαμπρῶν ἐκδηλώσεων, τῶν καλυπτόντων τὴν ἀκεραιότητα Αὐτῆς τῇ ἐπεμβάσει τῆς ἐποχῆς ἡμῶν».